Naše temeljne težnje

Nitko se ne može otresti svake želje. Nije moguće, da netko ne bi težio ni za čim. Ima, istina, želja, kojih ne gojimo nužno. Možemo, dapače da se odreknemo onih želja, koje se ne mogu ispuniti. Treba da se odreknemo i onih želja, koje bi se mogle ispuniti, ali na našu štetu. Dobro je, da zatomimo u svome srcu i one želje, kojih ispunjenje nije tako dobro za nas, kaošto ako se ne ispune. Zato svakako treba dobro paziti na težnje svoga srca i od njega odstraniti sve, što je neuredno, t. j. što se protivi našoj istinitoj sreći. U tome smislu imali su pravo stari stoici i cinici, i prije njih Demokrit, kad su naučavali, da se sreća sastoji u tome, da gojimo što manje želja. Pa i Isus nas opominje, neka se zatajimo, t. j. neka se odreknemo svojih želja. Ali On ne traži od svojih učenika, da ne goje nikakvih želja. On dapače svojim učenicima obećaje najljepše nagrade i zahtijeva, da goje ufanje i pouzdanje. On dakle od nas traži samo to, da se ne podajemo ispraznim, beskorisnim ili čak štetnim težnjama ili požudama. On ne zahtijeva, da budemo kao bez ikakva osjećaja, bez nade i straha. Zato je Isusova nauka o potrebi samozataje posve različita od stoičke i ciničke i Demokritive nauke o bezželjnosti. Ovi zahtijevaju od onoga, koji hoće da bude sretan, neka zatomi u sebi svaku nadu i svaki strah. Isus zahtijeva od onih, koji hoće da budu sretni, neka goje prave nade i pravi strah. Zato je Isusova nauka u potpunom skladu s našom ljudskom naravlju, dok se stoička—cinička—Demokritova nauka našoj naravi protivi. Nitko se ne može odreći svake želje, zato ni straha, da se ova želja ne bi ispunila. *Ima težnja, koje su neizbrisivo utisnute, i u naše srce i u svako biće. Na ove se sve druge svode kao razni oblici ili kao sredstva za njihovo ispunjenje.*

Koje su ove temeljne težnje, što su nam zajedničke sa svakim drugim bićem, koje dakle nužno gojimo, svijesno ili nesvijesno; koji je put njihovu ispunjenju; koje su zapreke, to neka bude predmet našega promatranja. Neka nitko ne misli, da je ovakvo razmišljanje suvišno i bez koristi za život. Nije ono najvažnije i najkorisnije, što je na površini i pristupačno svakomu pogledu, ili što se može brojevima i formulama izraziti. Najvažnije je ono, što je na dnu našega bića, jer je ovo izvor svega našega djelovanja i nastojanja; ono, što upravlja čitavim našim životom. Uvjereni smo, da i u javnom životu i u svakom društvu oni, koji

upravljaju i naređuju, zauzimaju važnije mjesto od onih, koji samo izvode tuđe naredbe. Zato je i ispitivanje onih istina i principa, o kojima drugi ovise, važnije, nego li raspravljanje o ovim podređenim istinama i principima. Obratimo se dakle promatranju onih težnja, bez kojih ne može biti naša narav.

TRI TEŽNJE SVAKOG BIĆA

Tri su težnje, koje su usađene u dubinu svakoga bića, dakle i u našu narav. Svako biće teži za jedinstvom, za dobrotom i za istinom; dakle i svaki čovjek. Sve drugo, za čim biće teži, samo je posebni oblik, kojim se ove težnje očituju prema raznim prirodama i okolnostima. Sve ima služiti samo kao sredstvo za ostvarenje ovih temeljnih težnja. O tome ovisi sve savršenstvo svakoga bića, kako su ispunjene ove njegove temeljne težnje. O tome ovisi sva njegova sreća, ukoliko se može kod njega govoriti o sreći, jer o njoj zapravo govorimo samo kod razumnog bića. Zato i čovjek ima toliko sreće, koliko se ispunila njegova težnja za jedanstvom, za dobrotom i za istinom. Zato svi sporovi i sve borbe dolaze odatle, što se težnji nekoga bića za jedinstvom ili dobrotom ili istinom neko drugo biće suprotstavlja. Prema raznim vrstama bića i prema raznim okolnostima ove borbe dobivaju razna imena: potres, oluja, borba za opstanak, borba za život, zavist, ljubav, mržnja, konkurencija, rat, aneksija, oslobođenje, ujedinjenje, ukinuće, i razna druga imena, koja čestoputa malo prikriveno označuju istinu. Ali temeljni je smisao uvijek isti: radi se o jedinstvu, dobroti, istini. Ispitajmo dakle, da li doista svako biće ima ovu trostruku težnju tako, te bez nje ne može biti. Tako jest, ako svako biće nužno jest jedno ili jedinstveno, dobro, istinito.

ZA JEDINSTVOM

Svako je biće jedno ili jedinstveno. Lako ćemo se o tom uvjeriti, ako promotrimo, što znači »biti jedno ili jedinstveno«. Što time hoćemo da označimo, kada velimo za neko biće, da je jedno, to upoznajemo introspekcijom ili refleksijom. Ona nam kaže, da Sv. Toma ima pravo, kad veli (S. th. i, ii, i c), da »jedno ne znači ništa drugo, nego nerazdijeljeno biće — unum nihil aliud significat, quam ens indivisum«. Ovo tražimo, i ovo nam je dovoljno, da neko biće zovemo jednim. Prvo, mora biti nešto, a ne ništa. Što nije ništa, tomu ne pridijevamo niti drugih predikata, niti kažemo, da je jedno, niti da je mnogostruko. Ako li nešto postoji, ali je razdijeljeno, ne kažemo, da je jedno. Ako je n. pr. kuća porušena, ne kažemo više, da je ono kamenje i grede i drugo, što je preostalo, nešto jedno. Što je razrezano, nije više jedno: razrezani kruh nije više jedan kruh. Što je razbijeno, nije više jedno: razbijena čaša nije više jedna. Razdiobom se ukida jedinstvo. I obratno: ujedinjenjem ili uvađanjem jedinstva ukida

se razdioba ili razdijeljenost, koja je prije postojala između raznih stvari. Ako vidimo, da neke stvari nijesu više razdijeljene, kažemo, da su postale jedno ili da su se ujedinile ili da su ujedinjene. To vrijedi za svaku vrstu bića, za anorganski, kaošto i za organski svijet, za pojedince i za zajednice. Ako se dva komada željeza sliju tako, te se ne može više zamijetiti nikakva razdioba, kažemo, da su ona dva komada slivena u jedan sam. I obratno. Ako se od jednoga drveta odrezala grana te posadila u zemlju, u kojoj se razvija u samostalno drvo, nemamo više jedno drvo, nego dva. Ako li se jedna grana tuđega drveta ukalami u drugo drvo, u kojem raste, ovo drvo i ova grana nijesu više dvoje, nego jedno drvo. Tako se može i jedno društvo sastaviti od raznih društava, pa i jedno rastaviti na više društava. Tako i narod i država. Za to je očito, što dalje veli Sv. Toma: »Jedno se zamijenjuje s bićem — unum convertitur cum ente«, t. j. *svako je biće jedno, i sve, što je jedno, je biće.* Ispravan je i razlog, koji za to navodi: »Svako je naime biće ili jednostavno ili složeno. Ono, što je jednostavno, ne samo da nije razdijeljeno, nego niti ne može da bude razdijeljeno. A ono, što je složeno, tako dugo ne postoji, dok su njegovi dijelovi razdijeljeni, nego istom onda postoji, kada su dijelovi složeni, i kada sačinjavaju ono, što je od njih složeno.«

Iz ovoga, što je rečeno, nužno slijedi zaključak: »Odatle je jasno, da bivovanje kojegod stvari stoji u nerazdijeljenosti — unde manifestum est, quod esse cuiuslibet rei consistit in indivisione«, t. j. nijedna stvar ne može postojati bez jedinstva. Ako je stvar bila jedna, a onda bila razdijeljena, postoje njezini dijelovi, ali ne ona sama. Ako li dijelovi, od kojih bi se neka stvar mogla sastaviti, još ostaju odijeljeni, stvar sama još ne postoji, premda postoje već oni dijelovi, koji će možda jednoć sačinjavati stvar.

Budući da je svako biće jedno, i da biće prestaje biti, čim prestaje biti jedno ili nerazdijeljeno, moramo sa S. Tomom i dalje zaključiti: »*Svako biće, bilo kojegod, čuva, kako svoje bivovanje, tako svoje jedinstvo* — unumquodque, sicut custodit suum esse, ita custodit suam unitatem.« *Prvi je smisao ovih riječi:* svaka stvar je utoliko jedna ili ima utoliko jedinstvo, ukoliko postoji ili ukoliko ona jest nešto. S. jedinstvom stoji i pada egzistencija svake stvari, premda ne njezinih dijelova. Sačuvati svoje jedinstvo, znači sačuvati svoju egzistenciju. Izgubiti svoje jedinstvo, znači izgubiti svoju egzistenciju. Ovo je prvi smisao onih riječi »Svaka stvar čuva, kako svoje bivovanje, tako svoje jedinstvo.«

Drugi je smisao ovih riječi: »Svaka stvar, svako biće, bilo koje god, čuva ili brani, kaošto svoje bivovanje ili svoju egzistenciju, tako i svoje jedinstvo.« Ovaj smisao nužno slijedi iz onog prvog. Ako nijedno biće ne može zadržati svoje egzistencije, pošto je izgubilo svoje jedinstvo, svako se biće opire razdiobi, da ne

izgubi svoga jedinstva i time svoje egzistencije. Svako se biće opire uništenju kao svojemu najvećemu neprijatelju. Dok ima egzistenciju, ima temelj, na kojem je moguć napredak i razvitak. Ako je izgubljena egzistencija, izgubljena je svaka mogućnost postizavanja ikakva dobra. Zato je za svako biće najpreča potreba, sačuvati svoju egzistenciju. Najveća je borba, kad se radi o biti ili ne biti. *Zato svako biće upire sve sile, da sačuva ili obrani svoju egzistenciju. Ovo vidimo kod svih najrazličitijih vrsta bića.* Anorganska bića ne mogu se nikad razdijeliti bez napora ili rada, kojim treba svladati otpor. A najmanji sastavni dijelovi vidljivih tjelesnih bića, ona pratjelesca, od kojih se sastoje atomi, ne mogu se nikakvom silom razdijeliti ili uništiti, t. j. lišiti svoje egzistencije. U organskom svijetu, t. j. u svijetu živih tjelesnih bića, istina, ne nalazimo nijednoga bića, koje bi se moglo oteti smrti. Zašto je ova razlika između anorganskog i organskog svijeta? Razlog je jamačno taj, što neživa bića nemaju potomstva, koje bi sačuvalo narav svojih roditelja nakon njihove smrti, dok živa bića ostaju sačuvana u svome potomstvu. Ali zato je najveća razlika između neživih i živih stvari u načinu, kako uzdržavaju svoju egzistenciju, pa i brane. Dok nežive stvari ništa ne rade za svoju egzistenciju, ne uzimaju hrane, ne razvijaju se, ne proizvode nikakvih organa, ne bježe, kad im prijeti pogibao, ne nadoknađuju gubitka ili štete, koju su pretrpjele, sve ovo vidimo kod živih bića, makar ne kod svakog na isti način. Svako živo tjelesno biće uzima hranu, razvija se, nadoknađuje barem manje gubitke, odstranjuje barem neke manje nametnike ili neprijatelje. Ali promatrajući toliku raznolikost, kako su razna bića bilinskog i životinjskog carstva snabdjevena sredstvima za čuvanje svoje egzistencije, moramo se diviti onomu Razumu, koji je sve ovo zamislio i uredio i koji sve uzdržaje. Ako je primitivan način, kako crv uzdržaje i čuva svoj život, divimo se pticama, koje grade svoja gnjezda na sigurnom mjestu, lete u daleke krajeve, kad im kod nas ne dostaje hrane, a opet se vraćaju, kada kod nas mogu naći dovoljne hrane. Bog se za sve brine, jer im je dao sredstva, da mogu uzdržavati i čuvati svoj život, barem neko vrijeme, dok nijesu dobile potomstva, koje će sačuvati na neki način njihovu egzistenciju. A što istom da kažemo za čovjeka, kako on čuva svoju egzistenciju! Da uzdrži svoju egzistenciju ili svoj život, zato čovjek radi i trpi i podnosi i najteže žrtve. To vrijedi ne samo za pojedinca, nego i za obitelj i druge zajednice, a osobito za narod i državu. Za njih traže se i prinose se najteže žrtve, kad im prijeti pogibao, da će ih nestati. Tako se doista svako biće brani, da ne izgubi svoje egzistencije, nego da je sačuva. Onu apriornu istinu, da svako biće čuva svoju egzistenciju, potvrđuje općenito iskustvo.

Isto nam iskustvo svjedoči, da *svako biće čuva ili brani i svoje jedinstvo ili svoju nerazdijeljenost, t. j. da se ne raspadne brani se od rasula.* Aka imademo u anorganskome svijetu razne sile, koje priječe, da se dijelovi, od kojih se neko tijelo ili neki sistem tjelesa ne raspadne, kaošto naš sunčani sustav, imademo i u organskome svijetu princip, koji priječi raspadanje, naime životni princip ili dušu. Istom kad se duša odijeli od tijela, ovo se može raspasti. Slično, kaošto za uzdržavanje egzistencije ili života, tako je Bog razna živa bića snabdio najrazličitijim sredstvima, kojima mogu zapriječiti, da se ne raspadnu, barem neko vrijeme, dok je nužno za potomstvo. Kaošto druga živa bića, tako se i čovjek opire razdiobi, osobito razdiobi između duše i tijela, t. j. smrti. Zato sve žrtvuje, da zapriječi ovu razdiobu. Sva sredstva, koja je pronašao ljudski um, i znanost i tehnika i vještina moraju služiti ovoj svrsi, da zapriječe što dulje, da se duša ne odijeli od tijela.

Slično, kaošto pojedini čovjek, tako i svaka ljudska zajednica zazire od razdiobe. Što je više članovima neke zajednice stalo do njezina opstanka, to se više opiru njezinoj razdiobi ili raspadu ili rasulu. Zato nastoje, kako bi članove što čvršće među sobom povezali. Zato služe se pravnim i moralnim sredstvima, nadom i strahom, kojih je predmet dobro ili zlo, bilo fizičkog, bilo moralnog ili duhovnog reda, nagrade i kazne, korist i šteta. Pa i fizičku silu neka društva upotrebljavaju, da spriječe rasap svojih članova. Premda ovo vrijedi za svako ljudsko društvo, ipak u prvom redu i na osobiti način za ona društva, koja slijede nužno iz ljudske naravi, kaošto obitelj i narod i država. Zato se ove vrste ljudskih zajednica najjače opiru svojemu rasulu. Kaošto imaju svoje podrijetlo u samoj ljudskoj naravi tako, te nužno postaju među ljudima, koji ne mogu bez njih živjeti, tako su i njihovi članovi najjačim vezovima ujedinjeni, koje zahtijeva sama ljudska narav, i drugima, koje dodaje slobodna volja prema dogovoru ili bez dogovora članova. I fizički i psihički vezovi krvi i ljubavi i uzajamne potrebe i koristi ujedinjuju članove naravnih društava; prava i dužnosti naravnog reda, dakle naravni zakon, koji ima svoj izvor u samoj Božjoj volji, najjači su vezovi, koji ujedinjuju članove ovih naravnih zajednica. Ovim vezovima podaju još veću snagu sankcija pozitivnih zakona, bilo Božjih bilo ljudskih. Tako se mogu uspješnije opirati svojemu rasulu.

Iz ovoga nastojanja, zapriječiti razdiobu ili raspadanje ili rasulo, izviru sve defenzivne borbe i u privatnom i u javnom i u međunarodnom i u međudržavnom životu, koje poprimaju razna imena prema sredstvima, koja se upotrebljavaju, da se spriječi rasulo. U međunarodnom i međudržavnom životu rat je jedno sredstvo, ali ne jedino, jer se osim oružja mogu upotrijebiti i druga sredstva za obranu jedinstva.

Govorio sam o naravnim društvima. Ali isti principi vrijede i za nadnaravno društvo, naime za svetu Crkvu. I ona čuva i brani svoju egzistenciju i svoje jedinstvo. I ona bi propala, ako bi se razdijelila, t. j. ako bi raspala. Zato nada sve zazire od raskola ili razdiobe. Ali između Crkve i naravnih društava, pa i države, bitna je razlika u tom, što se Crkva, koju je osnovao Isus, ne može nikada tako razdijeliti, te bi prestala biti. Raskol je moguć samo u tome smislu, što se neki, pa i mnogi članovi, dapače i čitavi narodi, mogu odijeliti od Kristove Crkve i smatrati, da su i oni prava Crkva. Crkva se Kristova ne može nikada raspasti, dok nijedna naravna zajednica nije sigurna, da se nikada neće raspasti. Zato se svaka naravna zajednica može i mora boriti za svoju egzistenciju i za svoje jedinstvo, dok se Crkva Kristova bori samo za jedinstvo nekih svojih članova sa samom sobom: Crkva se Kristova bori protiv onih, koji bi htjeli od nje otkinuti njezine članove, bilo pojedine bilo čitave skupove ili narode.

Možemo dakle posve općenito kazati, da svako biće, bilo naravno, bilo nadnaravno, čuva i brani svoje jedinstvo, kašto i svoju egzistenciju, i zazire od razdiobe ili raspadanja ili rasula. Odatle slijedi, da nijedno biće ne može težiti za razdiobom ili za gubitkom svoga jedinstva, kaošto ne može težiti za svojim uništenjem. Isto tako nijedno biće ne može za tim težiti, da izgubi svoje jedinstvo te postane dijelom nekoga drugoga bića. Kaošto jedno zazire od toga, da postane mnoštvom, tako i mnoštvo odbija od sebe jedinstvo. Pravo veli Sv. Toma, da je jedno oprečno mnogomu (S. th. i, ii, 2 c): »Unum opponitur multis.« Iz toga slijedi, da ništa ne može težiti za tim, da bude ujedno i jedno i mnogo.

Ova opreka između jednoga i mnogoga, prema tomu i nemogućnost istodobne težnje za jedinstvom i za mnoštvom, postoji samo onda, ako se jedinstvo i mnoštvo odnosi na isti vidik. Tako je nemoguće, da bi jedan čovjek bio mnogostruk čovjek; ali jedan čovjek može biti i mnogo toga, što nije isto kaošto čovjek: može biti ujedno i Evropljanin i Grk i kršćanin i filozof i govornik itd. Nitko ne može željeti, da bi bio mnogostruk čovjek; ali željeti može, da bude ne samo čovjek, nego i kršćanin i filozof i govornik itd. Isto tako mnogi ljudi ne mogu željeti, da budu jedan čovjek; ali mogu željeti, da sačinjavaju jednu zajednicu.

ZA DOBROTOM

I ono, što je jedno, može težiti za tim, da bude mnogostruko; i ono, što je mnogostruko, može težiti za tim, da bude jedno. Ali niti može jedno težiti za kojimgod mnoštvom; niti mnoštvo za kojimgod jedinstvom. Niti može čovjek željeti, da od njega postane dvoje razdijeljeno, duša i tijelo. Niti mogu razni ljudi željeti, da od njih postane nešto jedinstveno, gdje bi oni prestali postojati. Treba dakle ispitati, kakvo mora biti ono mnoštvo ili ona mnogostrukost, za kojom može težiti jedno biće; i kakvo je-

dinstvo, za kojim mogu težiti razna bića. Na ovo nam pitanje odgovara promatranje naše nutrine ili refleksije ili introspekcija. *Ako naime ispitujemo sami sebe, što nas potiče na to, da za nečim težimo, vidimo, da je razlog taj, što mislimo, da je ovo za nas dobro.* A isto vidimo i kod drugih. Zato svatko, koji hoće da drugoga potakne na to, da za nečim teži, t. j. da si nešto zaželi, da bi nešto htio imati ili nešto postati, nastoji, da mu onu stvar prikaže kao dobru za njega. Da netko uzmogne željeti, kako bi postao kršćaninom, filozofom, govornikom, mora misliti, da bi ovo bilo za njega dobro. Da netko može željeti, da mu se amputira noga, mora biti uvjeren, da će to za njega biti dobro, jer bi mu bolesna noga više škodila nego li koristila. Da mogu razni ljudi htjeti, da sklope jednu zajednicu, moraju misliti, da će ovo za njih biti dobro. Istotako razni narodi i razne države ne mogu se ujediniti u jedan narod ili jednu državu ili u jedan savez, ako misle, da to ne bi bilo za njih dobro. Zato je pravo kazao Aristotel na početku svoje etike, koju je posvetio svome sinu Nikomahu (Ethica Nic. i, i; i 094 a 2—3): Dobro je ono, za čim sve teži — *(tàgathón, oý pánt' èphíetai).* Poziva se kod toga na općenito iskustvo (a i-2: »Svaka vještina i svaka metoda, slično i svaka radnja i svaka odluka teži za nekim dobrim, kako se čini — *pâsa tégne kaì pâsa méthodos, òmoiôs dé pràxis te kai proaíresis, àgathon tinos èphiesthai dokiî.* Onda dodaje riječi, u kojima je sadržan problem dobrote. Na pitanje naime, što je ono dobro, ona svrha, onaj cilj, za kojim sve teži, odgovara (a 3—8): »Vidimo razliku između raznih svrha; jedne su naime neke energije ili djelatnosti; a druge su djela osim njih. One stvari, koje imaju neku svrhu osim djelatnosti, u njih su djela bolja od same djelatnosti. Budući da ima mnogo radnja i vještina i znanosti, ima i mnogo raznih svrha.« *Nije dakle sve za svakoga dobro. Razna bića imaju razne svrhe, za kojima idu.*

ZA SAVRŠENSTVOM

Kakva mora biti svrha, za kojom može ići neko biće, razabiremo iz onoga, što je bilo prije rečeno, naime da svako biće čuva i brani svoju egzistenciju i svoje jedinstvo. Ono dakle, za čim biće može težiti, mora biti u skladu s njegovom egzistencijom i s njegovim jedinstvom. To je ono, što biće usavršuje. Usavršiti neko biće znači, učiniti, da ono biće postane takvo, kakovo bi moralo biti prema svojim sposobnostima, koje ima po svojoj naravi ili po milosti Božjoj. Dok netko znade natucati nekim jezikom, još ne govori savršeno onoga jezika. Onaj, koji mu pomogne, da govori lako i ispravno, usavršio je njegovo znanje toga jezika. Tko se teško i rjetko svladavao, kad je pretrpio koju uvredu, usavršio je svoju vlast nad samim sobom, kad je postigao, da se obično i lako svladava. Savršenstvo dakle odstranjuje manjak; čini, da onaj, koji ima savršenstvo, nešto ima i nešto jest, a ne

samo može imati ili biti. Zato savršenstvo pretvara potencijalnost u aktualnost. Odatle je očito, da savršenstvo i usavršivanje ne samo da nije protivno egzistenciji bića, koje prima savršenstvo, nego ga naprotiv razvija i proširuje i jača. Istotako je očito, da savršenstvo i usavršivanje ne stoji u opreci ni prema jedinstvu bića. Biće time, što primi savršenstvo, ne prestaje biti ono, što je dosada bilo, nego samo počima biti još više, naime započima biti uistinu, što je prije samo moglo biti.

Budući dakle da svako biće ide za svojim savršenstvom, zato je svrha svake težnje, t. j. dobro, savršenstvo, i to vlastito savršenstvo, razvitak svojih sposobnosti, oslobođenje od svojih nedostataka, od svoje manjkavosti. Sve je drugo za biće dobro, ukoliko ga usavršuje. Zato ima svako biće toliko dobrote, koliko ima savršenstva. A savršenstva ima toliko, koliko je prešlo iz potencijalnosti u aktualnost, t. j. ukoliko ne samo može nešto biti, nego uistinu jest. Ali jer ništa ne može drugomu dati, čega samo nema, zato mora i ono, što nekomu biću daje savršenstvo, samo imati ono savršenstvo. Svako biće može samo utoliko usavršivati, ukoliko samo ima savršenosti. U ovom smislu kaže Sv. Toma (S. th. i, 5, i c): »Dobrota stoji u tom, da nešto može biti predmet težnje. Zato kaže Filozof u 1. knjizi Etike (na početku), da je dobro ono, za čim sve teži. A jasno je, da sve može biti predmet težnje, ukoliko je savršeno; sve naime teži za svojim savršenstvom. Svaka je stvar opet savršena, u koliko je aktualna. Odatle je jasno, da je nešto utoliko dobro, ukoliko je biće; jer je bivovanje aktualnost svake stvari«. Time, što nešto može usavršiti neko biće, odgovara i njegovoj svrsi; svrha je naime nekoga bića ono, poradi čega ono za nečim teži. Ova svrha dakako mora biti u prvom redu primjerena naravi stvari; ovo je bitna svrha. Ovoj se bitnoj svrsi mogu dodati akcidentalne svrhe; ali one ne smiju biti u opreci s bitnom svrhom, nego je samo dalje odrediti, prema akcidentalnim savršenostima, koje isto tako ne mogu biti u opreci prema bitnomu savršenstvu. U tome smislu možemo kazati s kardinalom Mercierom (Ontologie, 7. ed., str. 225): »La bonté des êtres est leur adaptation à leur fin — dobrota bića je njihova primjerenost njihovoj svrsi«, t. j. stvar je dobra, ukoliko odgovara svojoj svrsi; ova je dakle to veća, što više ili savršenije odgovara svojoj svrsi. Ona je stvar bolja, koja bolje odgovara svojoj svrsi. Što ne odgovara svrsi, to nije dobro, i zato ne može biti predmet težnje. Mercier pokazuje u nekim primjerima, da doista ljudi općenito u svojem prosuđivanju dobrote kojega god bića pretpostavljaju ovaj pojam dobrote. Tako zovu vojnika dobrim, ako je takav, da može služiti obrani domovine; jer je obrana domovine svrha, koju ima vojnik. Sat zovemo dobrim, ako ispravno označuje vrijeme; jer je satova svrha, pokazivati vrijeme.

Sada možemo odgovoriti na pitanje, kada može neko biće težiti za nekim mnoštvom ili za nekom razdiobom; i opet kada mogu razna bića težiti za tim, da se ujedine. Da jedno biće može težiti za tim, da na neki način postane mnogostrukim, mora se time usavršiti, razviti, a ne raspršiti. Tako se može netko baviti raznim znanostima, ako su one među sobom povezane, da jedna drugu upotpunjuje, a ne posve tuđim među sobom. Na ovo treba da paze i odgojitelji i oni, koji određuju nastavne planove ili programe. Na isto treba da paze i oni, koji određuju, koje službe moraju vršiti pojedina lica. Ovo je načelo i onim riječima: »Non multa, sed multum« — ne mnogo raznih stvari, nego jednu temeljito; ne toliko ekstenzivno, koliko intenzivno; više u dubinu, nego li u širinu. Inače je takva mnogostrukost štetna, jer se protivi temeljnoj težnji bića, koja ide za savršenstvom, za razvitkom sposobnosti, i opire se raspršenju energije i nazadovanju, koje nužno slijedi iz nesmotrene mnogostrukosti. Zato s nepovjerenjem promatramo rad onoga, koji se bavi raznim poslovima, od kojih jedan drugomu smeta.

Može se dogoditi, da neka mnogostrukost u jednom pogledu škodi, a u drugom koristi. Onda treba prosuditi, da li je veća šteta ili korist. Uvijek ostaje načelo: nijedno biće ne može težiti za onim, što ga ne usavršuje; zato zazire od onoga što, je indiferentno, a još više od onog, što je štetno. Isti je stav, koji biće zauzima prema *onomu, koji na njega utječe ili hoće da njime* upravlja. I ovaj mora kod svoga utjecanja uvijek imati ovaj temeljni zakon na pameti: svako utjecanje mora ići za tim, da se dotični unaprijedi, usavrši, razvije. To vrijedi i za slučaj, da je ono biće, na koje se utječe, sredstvo, i da se utjecanje sastoji u uporabi sredstva. I uporaba sredstva treba da se ravna prema naravi onoga sredstva.

Slično moramo odgovoriti na pitanje, kada mogu razna bića težiti za tim, da se ujedine. Očito je, da ne mogu ostaviti ili odnemariti svoje egzistencije i svoga jedinstva. Svako biće čuva, ne samo katkada, nego uvijek, svoju egzistenciju i svoje jedinstvo. Svako biće teži za svojim savršenstvom, ne samo katkada, nego uvijek. Zato isti zakon vrijedi i za težnju za ujedinjenjem s drugim bićima. *Samo ako ovo ujedinjenje služi usavršivanju, razvitku, napretku onoga bića, može za njim težiti. Može se dogoditi, da treba u jednom pogledu nešto žrtvovati, da se u drugom pogledu postigne korist. Ali korist mora biti veća, da ujedinjenje uzmogne unaprijediti biće, koje se s drugim ujedinilo.* Zato se raspadaju zajednice, ako članovi misle, da je za njih bolje, ako nijesu ujedinjeni. Oni dakle, koji hoće da budu trajno ujedinjeni, treba da uvijek idu za tim, da od drugih članova svoje zajednice traže manje žrtve, nego li je korist, koju im pružaju. *Bez žrtve nema zajednice; ali osnovnim se zakonima svakoga bića protivi, da budu žrtve veće od koristi, a ne obratno.* Zato

ona zajednica, koja ne pruža svojim članovima veće koristi, nego li su žrtve, koje od njih traži, ili možda čak i više traži, nego li daje, ne može trajno postojati. Uvijek ostaje temeljni zakon, prema kojemu se ravna svako biće uvijek bez izuzetka: Ono čuva i brani svoju egzistenciju i svoje jedinstvo i teži za svojim savršenstvom, za svojim razvitkom, za svojom korišću, bježi od gubitka. Ovo vrijedi za svako društvo, bilo naravno, bilo umjetno, imalo kojugod svrhu. Zato moraju oni, koji upravljaju društvom, najpomnije paziti na to, da članovi postignu ono dobro, poradi kojega su se ujedinili, i to svi članovi, ne samo nekoji. Može se dogoditi, da koji član slučajno ne može postići onoga dobra, poradi kojega je član ovoga društva. Ali ovo ne smije biti krivnja drugih članova, a još manje onoga, koji društvom upravlja. Zato je najveća dužnost članova svakoga društva, da tako sudjeluju, da svaki član uzmogne postići ono dobro, poradi kojega društvo postoji. A istotako je najveća dužnost onoga, koji društvom upravlja, da sve udešava prema ovoj svrsi. Ako članovi misle, a misle, ako vide, da nemaju one koristi, poradi koje su sklopili zajednicu, onda će nužno težiti za tim, da se opet rastanu. Pa makar i ostali zajedno poradi kojeg posebnog razloga, ipak ovaj zajednički život neće donijeti one koristi, koju bi svi članovi tražili. Nije moguće, da bi se žrtvovao za društvo onaj, koji želi, da se od njega što prije odijeli. Sve ovo nužno slijedi iz one temeljne težnje svakoga bića, prema kojoj čuva svoju egzistenciju i svoje jedinstvo i teži za svojim savršenstvom i bježi od protivnoga.

ZA ISTINOM

U tom, što svako biće teži za svojim savršenstvom, sadržana je i težnja za istitošću ili za istinom. Time naime, što teži za tim, da se razvija prema svojoj naravi i prema svojim sposobnostima, sve to savršenije odgovara ideji, koju Bog ima o tom biću. *A u tome skladu između stvari i Božjega mišljenja o njoj stoji njezina istinitost. Zato je ova stvarna istinitost to veća, što savršenije stvar odgovara Božjoj zamisli.* U biti dakako stvar nužno ima onaj sklad s Božjim mišljenjem, jer stvar nužno ima svoju bit, onu bit, koju je Bog zamislio. Bitna istinitost nijednomu biću ne manjka. Ali akcidentalna savršenstva mogu manjkati u višem ili nižem stepenu. Bog je od vijeka odredio, kako treba da svako biće napreduje. Zato će biće imati savršenu istinitost, kad bude potpunoma savršeno. Zato svako biće neodoljivom težnjom ide za tim, da se sve to više usavrši, razvije, napreduje. Ovo vrijedi za svako biće, pa i za ono, koje nema spoznaje. *Ova je naime istinitost stvarna, bitna transcendentalna istinitost, koja ne pretpostavlja, da ovo biće ima spoznaju, nego samo Božju spoznaju. Ipak je u tom sadržana težnja i za istinitom spoznajom kod onoga bića, koje je takve spoznaje sposobno, dakle kod čovjeka. Da čovjek bude takav, kako ga Bog zamišlja, mora i tako*

misliti, kašto Bog misli; a Božja je misao uvijek istinita, ispravna. Zato misaono biće, kaošto čovjek, svim svojim silama teži za tim, da sve to više napreduje u spoznaji istine, t. j. da o svim stvarima tako misli, kaošto ih Bog sam zamišlja. Zato se i svim silama opire zabludi i svemu onomu, što ga priječi na putu istinitoj spoznaji ili što ga navodi zabludi i laži. — *Da su ljudi o tom uvjereni, to nam svjedoči općenito iskustvo.* Tkogod hoće, da drugoga predobije za neko mišljenje, nastoji, kako bi mu prikazao ono mišljenje kao ispravno ili istinito. Nitko ne kaže, da je ono mnijenje, za koje hoće da drugoga predobije, krivo. Zato svatko zazire od onoga, za koga misli, da ga vara ili vodi u zabludu. *Ima ljudi, na žalost ne malo, koji hoće da drugoga varaju i bacaju u zabludu, pa i onda, kad se radi o velikim i najvećim istinama, o kojima ovisi i vremenita i vječna sreća i pojedinih ljudi, pa i čitavih naroda ili ljudskih klasa. Ali nema ih, koji bi htjeli, da bi drugi njih varali.* Nitko neće da bude žrtva prevare, ne samo u velikim, nego ni u najmanjim stvarima. Tako je neizbrisivo usađena u naše biće za istinom, zato i mržnja na zabludu. Ova je ljubav prema istini, a mržnja na zabludu to veća, što je kasnije netko spoznao, kako ga se dugo varalo, i koliko su se sredstva za to upotrijebila, a osobito, ako su tako radili oni, koji bi morali po svojoj posebnoj dužnosti širiti i braniti istinu i čuvati od zablude.

Tako smo upoznali temeljne težnje svakoga bića, napose svakoga čovjeka. Svako biće svim silama teži za tim, da sačuva i svoju egzistenciju i svoje jedinstvo; da stekne što više onoga, što je za njega dobro, da se razvija i napreduje; da stekne što više istine. Svako biće teži za jedinstvom, dobrotom, istinom. Zato svako biće svim silama i zazire od svega, što se na kojigod način protivi jedinstvu, dobroti, istini.

Blago onomu, koji se kod svoga djelovanja ravna prema ovim temeljnim težnjama. A teško si ga onomu, koji odnemaruje ovaj nepovredivi zakon.

Franjo Šanc D. I.